

НОВІТНІ ЧАСИ

УДК 94 (477) : 070 (73)=111 "1917/1918"
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.2.438>

*Liudmyla Novikova**

REFLECTION OF THE CENTRAL RADA AND THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC ERA EVENTS IN THE AMERICAN PRESS OF 1917-1918

Abstract: The article focuses on clarifying in general terms the nature of the information on the events in Ukraine during the Central Rada and the Ukrainian People's Republic of 1917-1918 and in relation to Ukraine in general, which was disseminated in the American English-language press of that period and thus contributed to the formation of a certain image of Ukraine in the eyes of American society. Both the formation of a separate statehood based on the principle of «self-determination of nations» and the democratic nature of Ukrainian statehood corresponded to the principles of policy declared by the United States during the war, in particular, the principles of President W. Wilson.

It was established that the activity of the UPR (UNR) in the process of including in the process of peace negotiations with the Central Powers and the conclusion of a separate peace, the relations between the UPR (UNR) and Soviet Russia (the Bolsheviks), Ukraine's relations with the Quadruple Alliance, the consequences of the Brest Agreement aroused constant interest in the American press. We assume that to a certain extent, the experience of the UPR (UNR), reflected in the American press, prepared certain further steps of the United States in the period of concluding final peace agreements and for relations with Ukraine.

As for the content of information about Ukraine and the corresponding image, which was formed on the basis of newspaper publications, it was found out that newspaper publications about Ukraine, which appeared in 1917-1918 in the English-language American press, on the one hand, were a reflection of the main events in Ukraine, culminating during resonant events. On the other hand, they formed a conceptual perception of the UPR (UNR) as a culmination of the Ukrainian national movement development as a separate independent phenomenon itself.

American readers received information about Ukraine, starting from its more ancient history and ending with the history of the Ukrainian People's Republic of the Central Rada, about its ideas about the state territory, about its economic potential and importance, etc. In general, the Ukrainian issue was characterized in the newspapers as important not only for Ukraine, but also for the international community.

Keywords: Ukrainian Revolution 1917-1921, Central Rada, Red Army, Blue Guard, World War I, Brest Peace Agreement of 1918, Odesa, Ukrainian National Movement, American press, image of Ukraine in the USA press

* *Novikova Liudmyla* – PhD in History, Associate Professor (Docent) of the Department of History of Ukraine and Auxiliary Historical Sciences, I.I. Mechnikov Odesa National University (Odesa, Ukraine);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4764-7867>; e-mail: lyudmilanovikova@hotmail.com

*Людмила Новікова**

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРЕСІ 1917–1918 РР.

Анотація: У статті головна увага приділяється з'ясуванню у загальних рисах характеру інформації щодо подій в Україні під час Центральної Ради та Української Народної Республіки 1917–1918 рр. та стосовно України загалом, яка поширювалася у тогочасній американській англомовній пресі та тим самим сприяла формуванню певного образу України в очах американського суспільства. Як становлення окремої державності на підставі принципу «самовизначення націй», так і демократичний характер української державності відповідали тим принципам політики, які декларувалися США під час війни, зокрема, принципам президента В. Вільсона.

Було встановлено, що активність УНР у справі включення до процесу мирних переговорів із Центральними державами й укладення сепаратного миру, відносини УНР та Радянської Росії (більшовиків), відносини України з Четверним Союзом, наслідки Брестської угоди викликали постійний інтерес в американській пресі. Припускаємо, що до певної міри досвід УНР, відображений в американських газетах, підготував певні даліші кроки США у період вже укладення остаточних мирних угод і стосовно відносин з Україною.

Щодо змісту інформації стосовно України та відповідного образу, який формувалася на основі газетних публікацій, було з'ясовано, що газетні публікації стосовно України, що з'явилися у 1917–1918 рр. в англомовній американській пресі, з одного боку, представляли собою віддзеркалення головних подій в Україні, переживаючи кульмінації під час резонансних подій. З іншого боку, в них формувалося концептуальне сприйняття УНР як результату розвитку українського національного руху й окремого самостійного феномену.

Американські читачі отримували відомості щодо України, починаючи від її більш давньої історії та завершуючи історією УНР Центральної Ради, щодо її уявлень стосовно державної території, щодо економічного потенціалу та значення тощо. Загалом українське питання характеризувалося у газетах як таке, що має значення не тільки для України, але й для міжнародної спільноти.

Ключові слова: Українська революція 1917–1921 рр., Центральна Рада, Червона армія, синьожупанники, Перша світова війна, Брестська мирна угода 1918 р., Одеса, український національний рух, американська преса, образ України в пресі США

* Новікова Людмила Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (Одеса, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4764-7867>; e-mail: lyudmilanovikova@hotmail.com

Вступ. Революційні події в Україні 1917–1921 рр. супроводжувалися становленням модерної національної державності. Цей процес у добу Центральної Ради відбувався на тлі Першої світової війни та міжнародних відносин цього періоду. Протистояння двох блоків – Четверного Союзу й Антанти – залучало нових учасників, таких, як Сполучені Штати (6 квітня 1917 р.). Наддніпрянська Україна прийшла до встановлення дипломатичних зв'язків із США вже у період УНР Директорії, що робить актуальним дослідження різних передумов цього процесу, включно з формуванням певного іміджу/іміджів України в США у попередню добу. Які уявлення щодо України поширювалися в цій країні у період (Української Народної Республіки) Центральної Ради, якими були характер і структура публічної інформації, що поширювалася, зокрема, у пресі – це проблеми, які вимагають спеціального дослідження.

Метою роботи є з'ясування у загальних рисах характеру інформації щодо подій в Україні під час Центральної Ради та Української Народної Республіки 1917–1918 рр. та стосовно України загалом, яка поширювалася в американській пресі та тим самим сприяла формуванню певного образу України в очах американського суспільства.

Огляд літератури. Дана тематика ще не стала, наскільки нам відомо, предметом спеціального вивчення в українській історіографії. Головним чином дослідження присвячені міжнародним українсько-американським відносинам, що мають відношення до розуміння формування змісту й обставин оприлюднення газетної інформації. Важливим внеском у вивчення українсько-американських взаємин під час Української національно-демократичної революції стала праця О.Павлюка¹. Інші дослідники фокусувалися переважно на пізнішому, у порівнянні з УНР Центральної Ради, періоді встановлення дипломатичних відносин між УНР Директорії та США (починаючи з 1919 р.), а також на очікуваннях і взаєминах між ЗУНР і Сполученими Штатами. Значна увага цим предметам була приділена такими авторами як Т. Батюк, В. Соловійова, Н. Ластовець, О. Терещенко, О. Макарчук, В. Зацепіло² й ін.

Для контекстного розуміння проблеми важливим є дослідження В. Головченка та В. Солдатенка, присвячене ставленню з боку міжнародної спільноти до «українського питання» під час Першої світової війни³. Зміст і контекст міжнародних відносин України, що впливав на формування взаємних іміджів їх учасників, розкривається у дослідженні В. Верстюка, присвяченому зовнішній політиці Центральної Ради⁴.

¹ Павлюк О.В. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). Київ: Вид. дім «KM Academia», 1996. 187 с.

² Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНР до США. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 116–122; Соловійова В.В. Встановлення дипломатичних контактів між Директорією УНР та Великобританією й США. *Збірник наукових праць Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. 2011. Вип. 40. С. 64–70; Терещенко О.В. Дипломатична місія УНР у США в листах Юліана Бачинського. *Архіви України*. 2015. № 4. С. 201–229; Ластовець Н. Місія УНР у США в 1919–1921 рр.: проблеми становлення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2016. Вип. 2. С. 31–33; Макарчук О.Г. Відносини УНР та ЗУНР зі Сполученими Штатами Америки в роки Української революції (1918–1919 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2001. № 431: Держава та армія. С. 35–40; Зацепіло В. Позиція американської дипломатії щодо української державності (1917–1918 рр.). *Старожитності Лукомор'я*. 2025. № 4. С. 107–126. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.4.375>

³ Головченко В.І., Солдатенко В.Ф. Українське питання в роки Першої світової війни. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 448 с.

⁴ Верстюк В. Українська Центральна Рада: вступ до зовнішньополітичної діяльності. *Україна дипломатична*. 2018. Вип. 19. С. 31–44.

Методологічно важливими для даної роботи є дослідження зовнішніх образів, зовнішньої ідентичності України. Прикладом подібного дослідження для близького хронологічно періоду є робота А. Міхєєва «Формування образу України у Великій Британії напередодні Першої світової війни»⁵.

Джерельна база дослідження включає частину публікацій в англomовних газетах, що виходили в США у грудні 1917 – травні 1918 рр., які розміщені на сайті Library of Congress (США)⁶.

Виклад основного матеріалу. Інформація щодо України та формування відповідного її іміджу в американській пресі у 1917–1918 рр. з'являлася у контексті міжнародних подій Першої світової війни, ставлення країн Антанти до України доби Центральної Ради, під впливом такого чинника як українська еміграція, інтерпретацій в європейських газетах тощо. США вступили у Першу світову війну на боці Антанти одночасно з розвитком революційних подій у Наддніпрянській Україні, і практично водночас зі скликанням у Києві Українського національного конгресу (з'їзду). Важливе значення мало ставлення США до українського державотворення до осені 1917 – зими 1917–1918 рр., яке вимагає додаткового дослідження, на що вказує такий факт: влітку 1917 р. країни Антанти сприймали спроби українського державотворення у контексті політичних очікувань з боку Четверного Союзу⁷, а взимку 1917–1918 рр. в американській пресі, як побачимо далі, воно поставало як наслідок українського національного руху. На характер інформації щодо України впливали тексти-«протографи», тобто тексти першої публікації, які далі тиражувалися у пресі. Прикладом є тексти-«протографи» за авторством відомого прихильника українського національного руху Дж. Рафаловича (George Raffalovich), який з Великої Британії під час Першої світової війни мігрував до Сполучених Штатів (тому що на членів Українського комітету, до якого він належав, почали дивитися як на можливих німецьких агентів)⁸.

Українська тематика в англomовній американській пресі займала достатньо постійне місце серед газетних публікацій. В одній з них відзначалося, що «Україна як нова незалежна частина Росії, часто фігурує у новинах»⁹. Існували певні кульмінаційні моменти, які супроводжувалися зростанням уваги до України, зокрема, укладення Брестського мирного договору 27 січня (9 лютого) 1918 р. та його наслідки. Так, висвітлюючи події після договору, автор однієї з заміток відзначав: «Ситуація в Україні представляє одне з найбільш інтригуючих питань, що постають після припинення війни на Сході»¹⁰. Звертає на себе увагу той факт, що у газетних публікаціях такий термін як Рада, не перекладається англійською, і для Центральної Ради вживається термін «Central Rada».

⁵ Міхєєв А. Формування образу України у Великій Британії напередодні Першої світової війни. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2019. Т. 29. С. 46–56.

⁶ Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov>

⁷ Верстюк В. Українська Центральна Рада... С. 32.

⁸ Міхєєв А. Формування образу України у Великій Британії... С. 54.

⁹ Republic of Ukraine. Russian Province that Has Made Separate Peace with German. *Yorkville enquirer* (Yorkville, S.C.). 1918. February 15. Тут і далі усі газетні публікації взято на сайті Бібліотеки Конгресу США – Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov>

¹⁰ (By the Associated Press) Moscow, Wednesday, March 27. *New York Tribune*. 1918. March 29. *World War history: daily records and comments as appeared in American and foreign newspapers, 1914–1926* (New York), (1918 March 24–29)

Загальні відомості щодо України на сторінках преси. У газетних публікаціях достатньо часто приділялася увага тому, що таке Україна, та явищам, властивим її становищу на час революційних подій. Тим самим формувалися публічні уявлення щодо України у широких верств населення, чому сприяло те, що інформація вміщувалася як у столичних виданнях, так і у пресі, що виходила в окремих штатах.

Інформація щодо характеру державності та влади України була дещо різномірною. З одного боку, Україна характеризується як «нова Українська Народна Республіка»¹¹. З іншого боку, відразу по підписанню Брестської угоди, серед характеристик зустрічається визначення Центральної Ради («Ukrainian Rada») як «буржуазного законодавчого органу, заснованого українцями або рутенами за кілька тижнів перед проголошенням ними незалежності від Російської республіки [очевидно, що саме так оцінюється значення Першого Універсалу Центральної Ради. – Авт.] та за шість місяців перед більшовицьким переворотом 7 листопада»¹². При цьому в одній газеті зустрічалися різні характеристики Ради, зокрема, поряд з вищенаведеною, в іншому місці говорилося про те, що «буржуазний» характер у Раді вбачається у ній з боку більшовиків («з погляду Троцького» – підчас мирних переговорів), а сама Рада «настільки ж соціалістична, як і сам Троцький»¹³.

Інформація щодо України (УНР) подається як у межах старих уявлень про входження її території (Наддніпрянщини) до імперії, так і відображають нові реалії народження окремої державності, яка входить до європейської системи держав. Так, у межах попередніх уявлень характеризується значення України для економіки Російської імперії. Наприклад, наводяться відомості про те, що Україна займає 1/6 частину європейської Росії, маючи при цьому 32% с/г земель, щорічно виробляє (очевидно, мається на увазі довоєнний час) третину російського виробництва пшениці, жита та ячменю, 5/6 цукрового буряку Росії, 1/3 худоби та 1/5 овець, кіз, свиней і птиці, 75% вугілля (Донбас) та 99% антрациту в імперії тощо¹⁴. Зустрічається і характеристика України як «частини старого королівства Польщі»¹⁵.

Водночас Україна порівнюється з європейськими країнами, зокрема, коли мова йде про те, що в Україні обробляється 53% земель, згадується, що «серед всіх інших країн тільки Франція з 56% перевищує цей рекорд»¹⁶, коли йдеться про площу України (задекларовану урядом), відзначається, зокрема, що «Україна займає 850 000 квадратних кілометрів, це площа більше ніж площам Франції і тільки трохи менш, ніж Італії, Іспанії та Португалії разом» (на основі повідомлень Дж. Рафаловича)¹⁷.

У газетах зустрічаються характеристики різних понять, пов'язаних з Україною, з метою введення в курс справи читачів. Зокрема, звертаючись до проблеми належності Холмщини, яке було актуалізовано під час укладення Брестської угоди, в одній з газет Холмщина характеризувалася як територія, де проживає різне за «расою» населення, яка раніше належала до Польщі, але частина входила до Росії після перевизначення (realign)

¹¹ Ukraine Products. *The Daily Ardmoreite* (Ardmore, Okla.). 1918. March 2.

¹² How the Rada Broke with Trotsky. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history...

¹³ The Ukraine Makes Peace. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history... (1918 February 10-13)

¹⁴ Ukraine Products...

¹⁵ Negative Answer to Bolsheviki. *Grand Forks herald* (Grand Forks, N.D.). 1917. December 20.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Republic of Ukraine. Russian Province that Has Made Separate Peace with German...

кордонів з Польщею¹⁸. При публікації інформації з Лондона в обставинах захоплення Києва більшовиками та їх політичними союзниками Київ отримує наступний опис: «Київ, центр Київської губернії, на правому березі Дніпра. Його називають «матір'ю міст руських», і в 1902 році він мав близько 250 000 жителів»¹⁹.

Одним з питань, які піднімаються в газетних публікаціях, було питання окремішності українського народу й етнографічних відмінностей між українцями та росіянами, що набувало особливої важливості при формуванні державної території УНР. В одній із публікацій (1 лютого 1918 р., під час військових дій Росії проти УНР) це останнє питання розглядалося в контексті проблеми визначення кордону між Україною та Росією, при цьому зазначалося, що при різниці підходів до питання кордонів, їх визначення «буде залежати не у такій великій мірі від національностей, як від розвитку справ у Північній і Центральній Росії»²⁰.

Інформація щодо території та населення України й українців у світі. Одним з важливих елементів уявлення про Україну була інформація про її державну площу, включно з політичними уявленнями щодо можливих меж державної території. В одній із публікацій, що частково опирається, очевидно, на «протограф» Дж. Рафаловича, відзначається, що, якщо уряд української держави встановить контроль над територіями, які декларуються як українські, нова республіка буде мати площу 850 000 квадратних кілометрів²¹, з такими великими містами, як Київ, Одеса, Харків, Херсон, Катеринослав та ін.

Окрема увага приділяється чисельності українців і населення України, що залежать від відомостей стосовно території України, або подаються дані щодо розселення українців у світі. Коли мова йде про територію у 850 000 квадратних кілометрів, то вказується на цифри близько 28–29 млн. чоловік²². Зустрічаються і помилкові характеристики території УНР, зокрема, у грудні 1917 р. в одній з публікацій вона зображувалася як така, що «складається з частин губерній Полтавської, Київської, Подільської, Харківської, Катеринославської та Херсонської»²³. У статті «Українська республіка», що включає відомості зі статті Дж. Рафаловича, наведений докладний опис розселення українського народу, при цьому відзначається, що «основний масив українців складається з українців в Українській Росії, у Галичині та Буковині, так як вони населяють компактну територію, яка штучно – або як ми говорим політично? розділена між Росією, Австрією та Угорщиною»²⁴. Крім того, подаються відомості щодо розселення українців і чисельність окремих груп у світі, згадуючи, серед іншого, «півмільйона українців, що знаходяться зараз у Сполучених Штатах»²⁵.

¹⁸ Cholm Province not for Ukraine, Austria Learns. *Harrisburg telegraph* (Harrisburg, Pa.). 1918. February 20.

¹⁹ Kiev Surrenders to Bolsheviki; 3 Other Cities are Captured. *New York Tribune*. 1918. February 1 // World War history... (1918 January 29 – February 2)

²⁰ Why the Ukraine Revolted. Demands Recognition a Separate Nationality in a Federative Russian Republic. The New York Tribune Foreign Press Bureau from «The London Times». *New York Tribune*. 1918. February 1 // World War history... (1918 January 29 – February 2)

²¹ Ukraine Products...

²² Ibidem.

²³ Negative Answer to Bolsheviki...

²⁴ Republic of Ukraine. Russian Province that Has Made Separate Peace with German...

²⁵ Ibidem.

Представляє інтерес, що певний американський досвід життя емігрантів із Закарпаття викликав наступні коментарі: «Не говорячи про руснаків, або українців Угорщини, які не висловлюють бажання працювати політично разом з іншими членами їх нації і хто наполягає, навіть в Америці, на їх власних товариствах, ми маємо населення більше 23 000 000, розташоване між Чорним морем, Карпатськими горами та річкою Сан»²⁶.

Тут же подається інформація, на основі етнографічного критерію, про «чисто українські губернії Росії», тобто такі, де етнічні українці складають 76-89% населення (Правобережна Україна (Подільська, Волинська, Київська і Холмська губернії); Лівобережна Україна (Чернігівська, Полтавська, Харківська, південно-західна Курська, Воронезька губернії і Область донських козаків до Азовського моря); Степова Україна (Катеринославська, Херсонська, східні частини Бессарабської та Таврійської губерній); Північний Кавказ (прилягаючий до Області війська Донського, обіймаючи Кубань та східні райони Ставропольської губернії та Терської області)²⁷.

Відображення в газетних публікаціях історичної складової уявлення щодо України. Важливою складовою зовнішньої ідентичності України, відображеної в газетних публікаціях, була історична складова. Відомості щодо історії України, очевидно, часто бралися або переказувалися зі статті (статей?) Дж. Рафаловича, який, як відомо, переклав англійською працю М. Грушевського «Українська справа в її історичному розвитку» (1915)²⁸ (вперше вийшла французькою мовою у 1914 р. під назвою «Le probleme de l'Ukraine et son evolution historic» (історична еволюція українського питання)²⁹. Не виключаємо, що використовувалися й інші джерела.

При вміщенні відомостей щодо історії України яскраво проглядає співвіднесення історичного розвитку України, її державності (боротьби за державність) з демократичними республіканськими ідеалами, пропагованими в США (зокрема, під час війни протиставлялася демократія США та монархічний режим в Австро-Угорщині та Німеччині). Зокрема, в одній зі статей наводилася інформація щодо того, що початок державної історії України відноситься до періоду Русі («династія Рюрика заснувала Україну»), потім монархія ця зникає – «як всі монархії мають зробити». Далі вже увага концентрується на тому, що наступна політична організація, яка охоплювала українські землі – це була козацька республіка. При цьому абсолютизувалося політичне значення ради (sic!) та ідеалізувався вплив литовського періоду на формування демократичних принципів українців (які мали демократичну владу всупереч полякам з їх аристократизмом і московитам з їх абсолютизмом)³⁰.

У низці публікацій можна зустріти термін «українське питання», яке характеризується не тільки як таке, що має локальний інтерес, але й як таке, що піднімає міжнародні питання³¹. Вже наприкінці існування УНР доби Центральної Ради, в квітні

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Рафалович, Джордж. *Енциклопедія українознавства*. Словникова частина. В 11 т. Париж; Нью-Йорк, 1973. Кн. 2, [т. 7]: Пряшівщина (продовження)-Сибір. С. 2471.

²⁹ *Грушевський М.* Українська справа в її історичному розвитку. *Твори*: у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів: Видавництво «Світ». 2007. Т. 8. С. 312-337.

³⁰ Republic of Ukraine. Russian Province that Has Made Separate Peace with German...

³¹ Why the Ukraine Revolted. Demands Recognition a Separate Nationality in a Federative Russian Republic...

1918 р., в одній з газет було вміщено розлога стаття, де подавалася історія «українського питання» (порівняння текстів дозволяє ототожнити джерело цієї публікації зі згаданим вище перекладом англійською Дж. Рафаловича роботи М. Грушевського «Українська справа в її історичному розвитку»). У газетній публікації, як і в статті М. Грушевського, відзначалося, що «Історія українського питання розпочинається з середини 17 ст., тобто часу великої Української революції 1648 («great Ukrainian revolution 1648»), яка дала блискучу відомість проблемі та водночас спричинила поділ України між Московською імперією та Польським королівством»³². Близьким до історії УНР Центральної Ради впродовж довгого часу, коли підтримувалася ідея входження до федерації, був пасаж про політичні методи Б. Хмельницького та про намір гетьмана утворити православну федерацію Московії, України, Молдавії та балканських слов'ян (щоправда, у газетній статті, очевидно, трохи змінили зміст, бо М. Грушевський, зокрема, в україномовному варіанті його статті, вміщеному у збірці творів історика, вів мову щодо конфедерації)³³.

Також у газетах, часто у зв'язку з переговорами та підписанням Брестського мирного договору, вміщувалася інформація щодо історії самої Центральної Ради та УНР у зв'язку з історією національного руху, певною мірою автори опиралися на «протограф» лондонського журналіста, у статті якого подана загальна картина історії періоду Центральної Ради. При зверненні до витоків українського руху, відзначалося, що в Австро-Угорщині більше було умов для його розвитку, порівнювалася політика обох імперій щодо українського руху – лояльна в Австро-Угорщині, що перетворила Львів на національний центр для всієї України, та переслідування у Російській імперії. Історія Центральної Ради подається, починаючи з «Березневої» (тобто Лютневої) революції у Петрограді, важливою віхою виступає Український Національний Конгрес у Києві (хоча і дещо критично вказується на те, що конгрес обмежився проголошенням національно-територіальної та політичної сутності [України]), розглядається процес перетворення Центральної Ради через «проведення виборів» з Української ради (council) на Раду як законодавчий орган під президентством М. Грушевського, згадується вихід прокламації (Перший Універсал) 24 (? , фактично 23) червня 1917 р.³⁴. Значна увага приділяється наростанню опозиційних сил Тимчасовому уряду, як з боку діячів націоналістичного руху-інтелігентів у Раді, так і з боку селянства³⁵.

Поразка Тимчасового уряду на початку листопада від більшовиків розглядається як ситуація, що розв'язала руки Раді на шляху до реалізації права на самовизначення. Водночас необхідно було перемогти вплив більшовизму з Центральної Росії та врахувати, що «буржуазність» О. Керенського призвела до краху, тому «соціалістично-буржуазний» коаліційний уряд В. Винниченка видає в Києві Універсал (Третій) з визначенням прав селян і робітників, перехоплюючи у більшовиків можливість їх агітації. Більшовики в Києві не сприяли переходу влади до Рад, а український уряд почав протистояти поширенню анархії, опираючись на підтримку «Української армії, Румунії та Козацької федерації»³⁶.

³² Ukraine's Struggle for Self-government by Professor Mihaelo Hrushevsky President of Ukrainian Rada. *Tensas gazette* (St. Joseph, La.). 1918. April 26.

³³ Грушевський М. Українська справа в її історичному розвитку... С. 320.

³⁴ How the Rada Broke with Trotsky...

³⁵ Rebuffed by Kerensky. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history... (1918 Febuary 10-13).

³⁶ Why the Ukraine Revolted. Demands Recognition a Separate Nationality in a Federative Russian Republic...

У газетних публікаціях багато уваги приділяється визначенню змісту подій в Україні, природі та історії українського національного руху, який призвів до створення УНР Центральної Ради, утвердження національної незалежності та підписання сепаратного миру з Центральними державами. Поширення цієї інформації, очевидно, було пов'язано, як і у деяких інших випадках, з існуванням певного «протографу», відомості якого надалі так чи інакше повторювались в інших публікаціях. Зокрема, мета Центральної Ради, відмінності між національним рухом і більшовизмом, визначення специфіка українського руху й інші питання ймовірно, своїм протографом мали повідомлення до газети «New York Tribune» кореспондента лондонського видання «The Times». Зокрема, саме у цій публікації стверджувалося, що «Український рух в Росії є частково національним, частково питанням землі...». Однак звертає на себе увагу, що в цій публікації більш чітко використовується поняття і вживається термін «провінційної (територіальної) автономії», що, за відомостями кореспондента, було російською ідеєю, у зв'язку з трактуванням українського руху як провінційного (територіального) та соціального. На протигагу цій ідеї, українці, з погляду лондонського журналіста, відстоювали окремішність національності та наполягали, що правом «самовизначення народів» має бути повністю застосовано до них, як і до інших національностей Європи, водночас підтримували ідею входження України до федеративної Росії. У публікації стверджувалося, що «пояснення подій в Україні з часу революції міститься у боротьбі між цими двома протилежними точками зору»³⁷ (на кінець січня 1918 р.)

Укладення УНР Центральної Ради Брестського миру, поширення з більшовицького боку тези щодо «буржуазного» характеру Центральної Ради супроводжувалося поширенням інформації щодо політичної ситуації в Україні та самої Ради, висвітленню ідеологічних відмінностей між національним рухом і більшовизмом. Зокрема, 10 лютого 1918 р. в газеті «New York Times», повторювалася думка згаданого «протографа», що «Український рух у Росії є частково національним і частково пов'язаний з питанням землі», обидва є важливими як для Росії, так і для Австро-Угорщини, завдяки тому, що Україна включає території обох імперій. Водночас як на специфіку селянства на території УНР вказується на важливе значення для нього земельного питання, на те, що селяни згодні збільшити свої наділи від поміщиків як російських, так і українських, що селяни сприйняли соціалістичну земельна політика Тимчасового уряду, що підготувала ґрунт для сприйняття земельної програми більшовизму. Рада уособлює національний момент, більшовики – земельний. М. Грушевський охарактеризований як, імовірно, самий видатний лідер національного руху³⁸.

Ресурси України на шпальтах американських газет. Значна увага, особливо у зв'язку з тим, що Центральна рада підписала мирну угоду з Четверним Союзом, приділялася ресурсам України. Разом з тим, інформація про ресурси України дозволяла вказати і на її економічне значення для Росії (на прикладі значення для Російської імперії переважно у передвоєнний час)³⁹.

Інформація щодо ресурсів у різних виданнях мала певний протограф і завдячує, очевидно, популяризаторській діяльності Джорджа Рафаловича. Так, його стаття щодо

³⁷ Ibidem.

³⁸ How the Rada Broke with Trotsky...

³⁹ Republic of Ukraine. Russian Province that Has Made Separate Peace with German...

України, надрукована в газеті «New York Sun», у скороченому вигляді передруковується в інших газетах. При цьому вказується, що Джордж Рафалович – «українець за народженням, є авторитетним істориком цієї країни [України]»⁴⁰. Щодо місця народження, газетна публікація припускається помилки, водночас Джордж Рафалович, як вже згадувалося, дійсно є відомим популяризатором інформації щодо України на Заході⁴¹.

Головним багатством України називалися неймовірно плодючі землі, відзначалося, що «у мирні часи Україна – житниця східної Європи та найбагатша частина Росії»⁴². Зокрема, щорічно тільки пшениці, жита та ячменю Україна виробляє 33 млн. фунтів, вирощує 30 млн. голів худоби, багата на мінеральні ресурси – залізо (з копалень у Херсонській губернії у 1905 р. отримано 60% заліза всієї імперії), марганець (1/6 постачання марганцю у світі), ртуть (вся ртуть в імперії), вугілля (28 млрд. фунтів вугілля у 1913 р. у Донецькому регіоні), 62% сталі в імперії й ін.⁴³

У газетах містяться згадки щодо подій на півдні і в місті Одеса, зокрема. При окресленні кордонів майбутньої України, відзначається, що серед великих міст з погляду комерційного є «великий порт Одеса на Чорному морі, звідки перед війною відправлялося 70% всього російського експорту»⁴⁴.

Під час ведення бойових дій, у газетах повідомляється про боротьбу за місто, про розташування воєнних сил. Так, 20 грудня 1917 р. у газетах вміщена була інформація щодо боротьби за Одесу, «де українські війська утримують арсенал, телеграф і телефонну станцію. Міський театр кілька разів переходив з рук у руки, перед тим як остаточно опинитися в руках українців. Максималісти (більшовики) тримають порт, який українці обстрілюють снарядами важкої та польової артилерії у відповідь на бомбардування міста морськими гарматами»⁴⁵. 19 лютого повідомлялося про затяту боротьбу за Одесу, в якій взяли участь кораблі, з яких бомбардували місто, повідомлялося про 400 жертв⁴⁶. Наприкінці березня 1918 р. повідомлялося про зайняття Одеси більшовиками, яке відбулося після бомбардування міста крейсерами, що прийшли з Севастополя, де відбувалася запекла боротьба між більшовиками й австро-угорцями⁴⁷.

Укладення Брестського миру та вплив цієї події на газетну інформацію щодо України. Однією з найбільш висвітлюваних у пресі проблем була проблема Першої світової війни та процесу укладення мирної угоди між Українською Народною Республікою Центральної Ради та Центральних держав.

Восени 1917 р. розпочався процес руху до завершення війни. Певним чином на активізацію подій у цьому напрямку вплинув більшовицький переворот у Росії, який призвів до припинення діяльності Тимчасового уряду. Проголошення Четвертого

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Міхеев А. Формування образу України у Великій Британії...

⁴² Ukraine Products...

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ukraine Products...

⁴⁵ Cossack Advance against Samara. *Grand Forks herald* (Grand Forks, N.D.). 1917. December 20.

⁴⁶ Ukrainian Delegates Arrested for Treason. *The Chattanooga news* (Chattanooga, Tenn.). 1918. February 19 (late edition).

⁴⁷ (By the associate press) Petrograd, March 27. *New York Tribune*. 1918. March 29 // World War history... (1918 March 24–29).

Універсалу, в якому стверджувалася незалежність України, дозволило укласти сепаратний мирний договір із Центральними державами – Брестську мирну угоду 9 лютого (за н. ст.) 1918 р.

У газетних публікаціях відзначалася поляризація масової думки з приводу укладення Україною договору з Четверним Союзом як з ворожою стороною для США у цей період. За даними газетних публікацій, одні вважали, що настільки велика розруха, що навіть «німецька ефективність» не зможе у таких обставинах забезпечити трансфер продукції до Центральних держав, навіть якщо резервні запаси (в Україні) існують⁴⁸.

Інші розглядали укладення мирної угоди Україною як шлях чи можливість зміцнення Німеччини під час війни. В одній з газет відзначалося, що по отриманні першої інформації щодо укладення миру «першою думкою Американців була: «Що можуть наші вороги отримати від України?»⁴⁹. В іншій публікації йшлося про те, що мирна угода між Україною (УНР) і Німеччиною створила для останньої безпечний кордон (тобто, скоріше, малася на увазі Австро-Угорщина) з багатою на зерно територією, «навіть якщо український контроль над нею номінальний». Дискутувалися і політичні наслідки Брестської угоди, яка сприймалася як ізоляція Румунії, та не виключався вплив кульмінації переговорів з українцями на позицію більшовиків⁵⁰.

На шпальтах газет обговорювався зміст переговорів. Зокрема, в одній із публікацій згадувалося про те, що граф О. Чернін, що очолював на переговорах Австро-Угорщину, в австрійському парламенті визначив головним питанням переговорів забезпечення продовольством Німеччини та Австрії. Як зауважив О. Чернін, мир з Україною мав значно більшу практичну цінність, ніж мир з Петроградом, тому що Україна мала продовольство для експорту, а Петроград «нічого не мав для експорту, крім революції та анархії». Автор замітки відзначає, що, на його думку, питання продовольства не було єдиним питанням переговорів, що велися секретні переговори «гіршого ґатунку», у використанні яких звинувачувалася і «соціалістична» Центральна Рада. Очікувався невдовзі певний «секретний бартер» у вигляді об'єднання українських та австрійських сил для завоювання якихось територій Росії «для збільшення території України»⁵¹.

Серед інформації щодо переговорів між Центральною Радою та Четверним Союзом знаходиться питання державної належності Холмщини (про яку йшлося у Третньому Універсалі). В одній з газет була вміщена інформація з Базеля від 20 лютого 1918 р., де повідомлялося, що австрійський прем'єр оголосив про доповнення мирного договору з Україною, за яким Холмська губернія «не повертається» (на той час) Українській Республіці (в угоді в статті 2 Холмщина передавалася до кордонів «нової держави»). Для вирішення статусу цієї території планувалося створити змішану комісію «для вирішення її долі на основі расового принципу та з врахуванням бажання населення» (в іншому місці йдеться про «етнографічний» принцип і волевиявлення населення). При цьому нібито це рішення було прийнято переговорниками дуже позитивно. На це рішення вплинуло ставлення з

⁴⁸ Ukraine products...

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Russia Fall out. Bolsheviks Declares War with German at an End. *Yorkville enquirer* (Yorkville, S.C.). 1918. February 15.

⁵¹ The Ukraine Makes Peace...

боку поляків, які розглядали Холмщину як історичну («стару») частину Польщі. У публікації повідомлялося і про тиск на австрійського прем'єра з боку польських депутатів в австрійському парламенті, а також про бурхливу реакцію у вигляді страйків і протестів щодо питання належності (у польському трактуванні «відокремлення») Холмщини у польських містах на території як колишньої Російської, так і Австро-Угорської імперії⁵².

Окрема увага приділяється у газетних публікаціях відносинам між Центральною Радою та більшовиками. При цьому Україна характеризується новою республікою, з великими запасами, що укладенням Брестської угоди кинула виклик більшовикам⁵³. Вказується на те, що більшовики одразу після перевороту намагались скасувати адміністрацію Ради, у тому числі впродовж останніх кількох тижнів (перед 9 лютого) з використанням сили (тобто під час війни проти Центральної Ради). Частина матеріалів присвячена була наказу з боку «більшовицької влади» заарештувати членів Центральної Ради та делегації у Брест-Литовську за «зраду»⁵⁴. Згадувалося і про звернення української делегації у Бресті до «німецького народу» за допомогою проти «російських більшовиків», «банд червоних гвардій з півночі» та «дезертирів з російської армії», про протест цієї делегації проти трактування їх дій як «повстання українського народу», а Центральної Ради як «буржуазної»⁵⁵.

Відносно мирних переговорів повідомлялося, що спершу більшовики «дозволили» українцям (УНР) брати у них участь, але згодом відкинули їх, з причини самостійної діяльності українців. Незважаючи на те, що «більшовицька фракція в Україні» (тобто представники радянської України) надіслала своїх делегатів, «тевтонські депутати» їх не визнали та продовжували мати справу з представниками Ради⁵⁶.

На сторінках газет вміщувалися матеріали щодо змісту та реакції УНР на «Ультиматум» з боку радянської Росії⁵⁷, до хроніки подій війни між Радянською Росією та УНР Центральної Ради, роззброєння українцями більшовицьких військ, обставин взяття більшовиками Києва й інших міст (вище вже згадувалося про Одесу тощо).

Окрема інформація стосувалася стану військових сил УНР Центральної Ради та пов'язаних питань, зокрема, 1 лютого в одній з публікацій вказувалося на те, що Рада втратила довіру до українських солдат, що робітники ніби організовуються у Білу гвардію під командуванням російських і польських офіцерів⁵⁸.

Українська Народна Республіка після Брестської угоди та припинення урядування Центральної Ради УНР: окремі аспекти висвітлення у пресі. Частина газетних публікацій висвітлює ситуацію в УНР, що склалася внаслідок Брестського договору. Раніше вже згадувалося про те, що важливим для міжнародної спільноти було питання «анархії» у Східній Європі та Україні зокрема. Якщо раніше Центральна Рада представлялася часто як влада, що намагається протистояти поширенню анархії, у цей

⁵² Cholm Province not for Ukraine, Austria Learns...

⁵³ Vast Stores in the New Republic, Wich Has Denied Bolshevist Hostility. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history... (1918 Febuary 10-13).

⁵⁴ Arrest Ordered. *The Laramie Republican* (Laramie, Wyo.). 1918. February 19.

⁵⁵ Ukranians Appeal to German People. *The Chattanooga news* (Chattanooga, Tenn.). 1918. February 19 (late edition).

⁵⁶ How the Rada Broke with Trotsky...

⁵⁷ Negative Answer to Bolsheviks...

⁵⁸ Kiev Surrenders to bolsheviks; 3 Other Cities are Captured...

період тональність публікацій змінюється. Проста хроніка подій поширює уявлення щодо наростання внутрішнього конфлікту в Україні, у зв'язку з виконанням зобов'язань уряду по постачанню продовольства Центральним державам. І уряд (його «продовольчий департамент» – Міністерство продовольчих справ?), як свідчать публікації, сам вказував німецькій стороні на поширення анархії, очевидно, з метою виправдання затримок продовольства. Про це йшлося, зокрема, у публікації наприкінці березня 1918 р., де подавалася інформація про те, що у Проскурівському повіті «селяни протистоять експорту зерна в Австрію з ручними гранатами та кулеметами»⁵⁹. В іншому місці повідомлялося, що ситуація погіршувалася німецькими реквізіціями продовольства та «зверхнім поведженням німців з українцями», що призвело до відставки С.Петлюри та може призвести до «повного розриву». В інформаційній замітці намагалися побачити нову конфігурацію міжнародних відносин у Східній Європі, відзначаючи, що «з авторитетних українських джерел створюється враження, що Рада шукає домовленості з більшовицьким урядом на основі федеративного союзу з Російською Республікою, але до цих пір ніяких переговорів не розпочато...»⁶⁰.

Дістало висвітлення в американських газетах і припинення діяльності Центральної Ради. Інформація щодо подій носила антинімецький характер (не антигетьманський). Наголошувалося на спробах арештів членів Київської Центральної Ради й урядовців, вказувалося на проведення обшуків у М. Грушевського, який не був заарештований, тому покинув місто, згадувався тимчасовий арешт С.Петлюри тощо⁶¹. Представляє інтерес, що інформація з Стокгольму, що поступила до американської газети, була складена на основі українських газет. У ній стверджувалося, що в Україні зросла опозиція німцям, що важко знайти якусь «про-німецьку партію»⁶².

Окремо слід відзначити інформацію щодо роззброєння німцями (так подається у газетній замітці) за анти-німецькі настрої синьожупанників («Blue guard») – Першу дивізію Української армії, яка складалася з колишніх військовополонених, звільнених з таборів у Центральних державах після Брестської угоди, що мали формувати ядро Української армії та кооперувати з військами центральних держав⁶³. Було вміщене у пресі й офіційне українське повідомлення щодо втручання німецької військової влади у роботу Ради, де подавався докладний опис подій, починаючи з оточення будинку, де відбувалося спільне засідання ради й уряду людьми у німецькій формі, проведення арештів членів уряду, 3,5-годинного обшуку, примушення підняти руки вгору присутніх тощо. Звернення до німецького міністра (очевидно, посла) А. Мумма («Mum») призвело лише до того, що він вказав на те, що нічого не знав про втручання у діяльність Ради, обіцяв повідомити свій уряд про подію. У газетній публікації відзначалося, що доповідь ця швидко поширилася Україною (тут – «Ukrainia») та загрожувала анархією⁶⁴.

⁵⁹ Anarchy in Kiev; Corn Export Fought. *New York Tribune*. 1918. March 29 // World War history... (1918 March 24-29).

⁶⁰ (By the associated press) Moscow, Wednesday, March 27. *New York Tribune*. 1918. March 29 // World War history... (1918 March 24-29).

⁶¹ Germans Make Arrests. *Evening star* (Washington, D.C.). 1918. May 12.

⁶² (By the Associated Press). Stockholm, May 11. *Evening star* (Washington, D.C.). 1918. May 12.

⁶³ Blue Guard Disarmed. Image 3 of *Evening star* (Washington, D.C.). 1918. May 12.

⁶⁴ Germans Make Arrests...

Висновки. Розвиток подій в Україні у період Центральної Ради та проголошеної нею УНР привертав постійну увагу американських засобів інформації, а отже, американського суспільства. Розглянуті нами газетні публікації сприяли формуванню певного іміджу України в очах пересічних американців, що не виключало вплив цього іміджу на ставлення до подій в Україні і з боку американського політикуму. Як становлення окремої державності на підставі принципу «самовизначення націй», так і демократичний характер української державності відповідали тим принципам політики, які декларувалися США під час війни, зокрема, принципам президента В. Вільсона. Україна періоду УНР Центральної Ради представляла унікальний історичний досвід переходу від перебування у складі імперії до республіканської форми правління, до національної державності. Активність УНР у справі включення до процесу мирних переговорів з Центральними державами й укладення сепаратного миру, відносини УНР і Радянської Росії (більшовиків), відносини України з Четвертим Союзом, наслідки Брестської угоди викликали постійний інтерес в американській пресі і, ймовірно, до певної міри досвід УНР, відображений в американській пресі, підготував певні дальші кроки США у період вже укладення остаточних мирних угод, що завершували Першу світову війну, а також встановлення дипломатичних відносин з Україною у 1919-1920 рр.

Газетні публікації стосовно України, що з'являлися у 1917-1918 рр., з одного боку, представляли собою віддзеркалення головних подій в Україні, переживаючи кульмінації під час резонансних подій. З іншого боку, в них формувалося концептуальне сприйняття УНР як результату розвитку українського національного руху як окремого самостійного феномену. Американські читачі отримували відомості щодо України, починаючи від її більш давньої історії та завершуючи історією УНР Центральної Ради, щодо її уявлень стосовно державної території, щодо економічного потенціалу та значення тощо. Загалом Українське питання характеризувалося у газетах як таке, що має значення не тільки для України, але й для міжнародної спільноти.

Тема має перспективи для дослідження з погляду використання більш широкого кола джерел інформації, а також з точки зору походження тих джерел, якими користувалися автори публікацій чи редакції газет.

Заява про відсутність конфлікту інтересів. Автор заявляє, що не має жодного реального чи потенційного конфлікту інтересів (фінансового, професійного, особистого або інституційного), який міг би вплинути на результати дослідження, їх інтерпретацію та подання матеріалу в цій публікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

- Anarchy in Kiev; Corn Export Fought. *New York Tribune*. 1918. March 29 // World War history: daily records and comments as appeared in American and foreign newspapers, 1914-1926 (New York), (1918 March 24-29).
- Arrest Ordered. *The Laramie Republican* (Laramie, Wyo.). 1918. February 19.
- Blue Guard Disarmed. *Evening star* (Washington, D.C.). 1918. May 12.
- (By the Associated Press) Moscow, Wednesday, March 27. *New York Tribune*. 1918. March 29 // World War history... (1918 March 24-29).
- (By the Associate Press) Petrograd, March 27. *New York Tribune*. 1918. March 29 // World War history... (1918 March 24-29).
- (By the Associated Press). Stockholm, May 11. *Evening star* (Washington, D.C.). 1918. May 12, 1918.
- Cholm Province not for Ukraine, Austria Learns. *Harrisburg telegraph* (Harrisburg, Pa.). 1918. February 20.

- Cossack Advance Against Samara. *Grand Forks herald* (Grand Forks, N.D.). 1917. December 20.
- Germans Make Arrests. *Evening star* (Washington, D.C.). 1918. May 12.
- How the Rada Broke with Trotsky. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history...
- Kiev Surrenders to Bolsheviks; 3 Other Cities Are Captured. *New York Tribune*. 1918. February 1 // World War history... (1918 January 29 – February 2).
- Negative Answer to Bolsheviks. *Grand Forks herald* (Grand Forks, N.D.). 1917. December 20.
- Rebuffed by Kerensky. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history... (1918 February 10-13).
- Republic of Ukraine. Russian Province that Has Made Separate Peace with German. *Yorkville enquirer* (Yorkville, S.C.). 1918. February 15.
- Russia Fall Out. Bolsheviks Declares War with German at an End. *Yorkville enquirer* (Yorkville, S.C.). 1918. February 15.
- The Ukraine Makes Peace. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history... (1918 February 10-13).
- Ukraine Products. *The Daily Ardmoreite* (Ardmore, Okla.). 1918. March 2.
- Ukraine's Struggle for Self-government by Professor Mihaelo Hrushevsky President of Ukrainian Rada. *Tensas gazette* (St. Joseph, La.). 1918. April 26.
- Ukrainian Delegates Arrested for Treason. *The Chattanooga news* (Chattanooga, Tenn.). 1918. February 19 (late edition).
- Ukrainians Appeal to German People. *The Chattanooga news* (Chattanooga, Tenn.). 1918. February 19 (late edition).
- Vast Stores in the New Republic, Wich Has Denied Bolshevik Hostility. *New York Times*. 1918. February 10 // World War history... (1918 February 10-13).
- Why the Ukraine Revolted. Demands Recognition a Separate Nationality in a Federative Russian Republic. The New York Tribune Foreign Press Bureau from «The London Times». *New York Tribune*. 1918. February 1 // World War history... (1918 January 29 – February 2).

Література

- Батюк Т.** Надзвичайна дипломатична місія УНР/ради ЗУНР до США. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 116-122.
- Верстюк В.** Українська Центральна Рада: вступ до зовнішньополітичної діяльності. *Україна дипломатична*. 2018. Вип. 19. С. 31-44.
- Головченко В.І., Солдатенко В.Ф.** Українське питання в роки Першої світової війни. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
- Грушевський М.** Українська справа в її історичному розвитку. *Твори*: у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів: Видавництво «Світ». 2007. Т. 8. С. 312-337.
- Зацепіло В.** Позиція американської дипломатії щодо української державності (1917-1918 рр.). *Старожитності Лукомор'я*. 2025. № 4. С. 107-126. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.4.375>
- Ластовець Н.** Місія УНР у США в 1919-1921 рр.: проблеми становлення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2016. Вип. 2. С. 31-33.
- Макарчук О.Г.** Відносини УНР та ЗУНР зі Сполученими Штатами Америки в роки Української революції (1918-1919 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2001. № 431: Держава та армія. С. 35-40.
- Міхєєв А.** Формування образу України у Великій Британії напередодні Першої світової війни. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2019. Т. 29. С. 46-56.
- Павлюк О.В.** Боротьба України за незалежність і політика США (1917-1923). Київ: Вид. дім «KM Academia», 1996. 187 с.
- Рафалович, Джордж. *Енциклопедія українознавства*. Словникова частина. В 11 т. Париж; Нью-Йорк, 1973. Кн. 2, [т. 7]: Пряшівщина (продовження)-Сибір. С. 2471.
- Соловйова В.В.** Встановлення дипломатичних контактів між Директорією УНР та Великобританією й США. *Збірник наукових праць Хаківського національного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. 2011. Вип. 40. С. 64-70.
- Терещенко О.В.** Дипломатична місія УНР у США в листах Юліана Бачинського. *Архіви України*. 2015. № 4. С. 201-229.

Перше надходження – 11.04.2026
Прийнято до друку – 05.05.2026
Оприлюднено на сайті – 15.05.2026